

<http://www.Yashilmisho.com>

Email: Info@Yashilmisho.com

Print: 1398/09/21

مقالات اولین همایش ملی روز چوپان

وضعیت چرای دام در مراتع و توجه های ضروری

بدون تردید اکثر مراتع کشور در اوایل بهار و قبل از آن که گیاهان فرصت ذخیره مواد غذایی داشته باشد مورد چرای قرار میگیرند. بدیهی است که در چنین شرایطی مراتع فرسوده شده و پوشش گیاهی موجود تحت فشار قرار گرفته و زاد آوری طبیعی گیاهان بویژه گیاهان مرغوب دچار اختلال شده و به عبارت دیگر راندمان تولید خود را از دست میدهند. چرا که نباتات دائمی برای ۱۰ / ۰ ریشه اولیه خود از ۷۵ / ۰ ذخیره رشد استفاده میکنند و وقتی مجال ذخیره به ریشه داده نشود و اجباراً گیاه نابود میشود. از طرف دیگر مرتع زاد گاه و مولد نباتات مرتعی است بعدی در اثر تردد دام فشرده میشوند که محیط نامساعدی برای رشد نباتات و نفوذ طبیعی آب ایجاد میشود که نمونه آنها را به وفور در مراتع محدوده و حاشیه روستاها شاهد هستیم که به غیر از اوایل بهار که پرشش گیاهی ضعیف روی خاک دیده میشود در بقیه اوقات سال فاقد پوشش گیاهی بوده و با کمترین جریان باد گرد و خاک از سطح مراتع اطراف روستاها بلند میشود و به عبارت دیگر چرای مفرط و قبل از موعد تعادل طبیعی بین گیاه و زمین و آب را از بین میبرد و نتیجه آن نابودی سرمایه اصلی یعنی مراتع میباشد. از طرف دیگر توجه به این نکته ضروری است که مراتع هم همانند تمام سرمایه تولیدی نیاز به برنامه ریزی و مدیریت بهره برداری دارد اما متأسفانه به دلیل گوناگون از جمله عدم کنترل های کارشناسی از طرف دولت، عدم وجود رابطه منطقی و اطمینان بین کارشناسان و مرتعداران، وجود بازار مصرف دائمی برای محصولات دامی و لبنی، تراکم دام و مرتعدار عرصه ها و عدم برنامه ریزی در بهره برداری، که مراتع ما دائماً در حال تبدیل شدن از مراتع مرغوب و خوب به مراتع متوسط و فقیر میباشد. حال در چنین وضعیتی چنانچه دامداران و چوپانان بخواهند مراتع خودشان را تا حدودی اصلاح کنند و یا حد اقل در وضعیت فعلی نگهدارند و از سیر قهقرایی بیشتری جلوگیری کنند، بایستی ضمن خودداری از چرای پیش از موعد، از روش تجربه شده و مطمئن چرای متناوب استراضی استفاده کنند که در زیر به اصول و مزایای آن اشاره میشود:

- برای اجرای چرای متناوب استراضی باید مرتع را به چند واحد یا چرا گاه تقسیم نمود و هر ساله ضمن دادن استراحت به یک یا دو واحد دام ها را در واحد های دیگر مورد تعلیف قرار داد. بدیهی است که در استراحت قرار گرفتن یک یا دو قطعه در طول سال باعث میشود:

۱- شرایط لازم برای ذخیره مواد غذایی در ریشه و ساقه در گیاه جهت رشد سال بعد و شاداب تر و انبوه تر شدن گیاهان فراهم شود.

۲- گیاهان فرصت کافی را حداقل در طول هر چند سال یکبار برای بذر دهی و بذر ریزی داشته باشند.

۳- نهال های جوان در فرصت به دست آمده در مرتع استقرار یابند.

۴- سبزه ها و بقایای گیاهان تعلیف نشده در سطح مرتع جمع و به عنوان کود سبز مجدداً جذب خاک و گیاه میشود و نتیجه کلی اعمال این روش تجدید حیات در دوباره گیاهان مرغوب در عرصه مراتع و جلوگیری از فقر مرتع و فرسایش خاک خواهد بود.

توجه: چند نکته ساده که عمل کردن به آنها میتواند نشانه طبیعت دوستی و عشق و احترام واقعی ما به این ثروت طبیعی بوده و باعث تداوم، توسعه و زیبایی هر چه بیشتر آن شود.

۱- اگر دوست دارید که کوهستان و دشت و گیاه دارویی یا غذایی تهیه کنید فقط در حد حداقل نیاز مصرفی خود جمع آوری کنید.

۲- در موقع جمع آوری گیاهان دارویی یا غذایی فقط از قسمت های فوقانی گیاه بچینید و از ریشه کن کردن گیاهان جداً و قویاً خودداری کنید چون زاد آوری طبیعی و توسعه آنها مختل میشود.

۳- در صورت مشاهده زباله های غیر قابل تجزیه بویژه مواد پلاستیکی در صورت امکان آنها را جمع آوری و در اولین محل مخصوص زباله بریزید.

۴- در فصل بهار که زمین نمناک بوده و گیاهان صحرائی جوان و تازه هستند در موقع گردش فقط از مسیر های مشخص استفاده کنید و از تردد در مسیرهای فرعی و دلخواهی خودداری کنید چرا که این عمل باعث فشرده شدن بقیه قسمت ها و از بین رفتن تدریجی پوشش گیاهی در تمام سطح منطقه خواهد شد.

۵- زباله های دسته جمعی در سطح رستنی ها و گیاهان قویاً خودداری کنید لازم به یاد آوری است که در حال حاضر سالانه مقدار قابل توجهی از بهترین نقاط طبیعی کشورمان در اثر چنین برخوردهای، زیبایی و طراوت خود را از دست داده اند.

منابع طبیعی تجدید شونده و مردم

طی چند سال گذشته موضوع منابع طبیعی و زیست محیطی ظاهراً از بوته فراموشی و حاشیه تا حدودی خارج شده و بر عکس روال و عرف معمول جامعه که معمولاً با مقوله های اقتصادی - سیاسی و اجتماعی درگیر هستند اکنون کم و بیش در رسانه های جمعی مطرح می شوند و کمتر روزی را سراغ داریم که در این مورد مطلبی عنوان نشود. شاید علت اصلی آن وقوع خشکسالی های پی در پی و پیامد های آن که در سالهای اخیر قسمت های وسیعی از کشور را تحت تاثیر قرار داده و یا بروز سیلابها و حوادث ناشی از آن در گوشه و کنار کشور دیده می شود و خسارات زیادی را به روستاها حتی شهرها تحمیل می کند و ارتباط دادن آن به فقر پوشش گیاهی مراتع و جنگلها که شدیداً مورد بهره برداری غیر اصولی قرار گرفته اند و انتشار اخبار نگران کننده پیرامون از بین رفتن بعضی گونه های گیاهی و جانوری و ذخایر ژنتیکی در کشور - ویرانی روبه توسعه جنگلها و فضاها سبز - افزایش آلودگی های زیست

محیط منجمله هوای شهر های بزرگ و یا پدیده جدیدی بنام ریز گرد ها- خشک شدن تالاب ها و دریاچه ها -افت سطح آب های زیر زمینی- نشست زمین در گوشه و کنار کشور- توسعه فرسایش های آبی و بادی و موارد مشابه دیگر تبدیل به دل نگرانی و دغدغه روزانه آمال مردم شده و اگر روزی و روز هایی نه چندان دور این موضوعات موجب نگرانی کارشناسان و اهل فن بود و متأسفانه عقاید و نظرات آنها در حسابات و یا مجامع رسمی و غیر رسمی به تمسخر گرفته میشد اکنون به عنوان مشکلی عمومی در جامعه و رسانه ها مورد بحث قرار میگیرد و فرصتی فراهم شده است که ما را به تعمق وادارد که حال چه باید کرد؟ چه روش و منطقی را باید برای حفظ این ذخایر طبیعی باید اتخاذ کرد؟ و چه برخوردی باید با منابع طبیعی تجدید شونده یعنی مراتع- جنگل ها- آب و خاک داشته باشیم؟ و در شرایطی که اقتصاد مبتنی بر سود هر چه بیشتر حرف اول را میزند و مراتع ما فشاری معادل ۳ الی ۵ برابر را از نظر چرای دام تحمل میکند و از طرف دیگر در معرض زمین خواری و کاهش سطح نیز قرار دارند آیا تنها اعمال مدیریت دستگاههای دولتی برای حفظ و توسعه آنها کافی است؟ مسلماً باید گفت: نه. چرا که اولاً دستگاههای دولتی مشکلات و کاستی های خاص خودشانرا دارند و ثانیاً آنچه اعمال مدیریت دستگاههای دولتی را میتواند کامل کند مشارکت و دلسوزی توأم با عمل از طرف مردم بویژه بهره برداران اصلی است. در یک کلام باید گفت ک حفاظت و احیا عرصه های طبیعی و مظاهر زیست محیطی بیش از آن که وابسته به سیستم های مدیریت رسمی و دولتی باشد بستگی به رفتار و خود انسان ها و آدم هایی دارد که در عرصه زندگی میکنند و به طور مستقیم یا غیر مستقیم از فواید و آثار آن اعم از محصولات دامی و لبنی و یا گردشگری و طبیعت گردی و یا برداشت محصولات فرعی بهره میبرند و به عبارت دیگر در یک جامعه آگاه و مدنی همه شهروندان باید در حفظ محیط و جامعه شان بکوشند. طبیعت خانه دوم و حتی خانه اول ماست و اگر تخریب شود شرایط را برای رشد متعالی از بین برده ایم و به تعبیر قرآن کریم که زمین گهواره انسان است باید این گهواره را خوب حفظ و نگه داری کنیم تا محیطی امن برای رشد و توسعه داشته باشیم و به بیان دیگر باید شرایطی را به وجود آوریم که در وجدان عمومی مسأله منابع طبیعی تجدید شونده و ارزش های زیست محیطی باید جدی تلقی شود و در این راستا و برای نیل به این هدف باید به ۲ سؤال عمده توجه کنیم:

۱- راه و روش درست و اصولی برخورد با این منابع خدادادی چیست؟

۲- مردم در عمل چه راه و روشی را با منابع طبیعی بایستی به کار گیرند؟

بدیهی است که جواب درست را زمانی خواهیم گرفت که متولیان کار به درستی به مردم تبیین کنند و مردم هم با اطمینان به آن عمل کنند و به عبارت دیگر اگر بتوانیم دیدگاه مردم را اعم از بهره برداران مستقیم و بهره گیران غیرمستقیم تغییر دهیم و پدیده ها و مظاهر طبیعی و زیست محیطی را به عنوان ذخائر آسیب پذیر بشناسانیم و مردم قبول کنند که هر گونه استفاده ناصحیح و غیراصولی و کوچک اثرات جبران ناپذیری بر این میراث و به تبع آن در زندگی ما و آیندگان بجا میگذارد میتوانیم امیدوار باشیم و اینجاست که برنامه های فرهنگی از قبیل آنچه که در سالهای اخیر توسط گروه زیست محیطی یاشیل میشو انجام میگیرد معنا و مفهوم پیدا میکند. برنامه هایی که تداوم آنها در جای جای کشور میتواند به الگویی مناسب در راستای حفاظت و توسعه این منابع با ارزش تبدیل شود .

همکار باز نشستہ اداره کل منابع طبیعی و آبخیز داری آذربایجان شرقی -جعفر آخوندی

۹۴/۹/۱۸

عضو کار گروه علمی ، آموزشی گروه یاشیل میشو

آلهین آدی و یاديله

دونینین ایلک زحمت کش زمره سی :چوبانلار، اکینچی لر و ائو تیکنلر اولموشلار .

چوبان ، آمک و زحمت قهرمانی اولاراق داغداداشدا : دره ده تپه ده : داغلاردؤشونده ، چولده بايیردا کيچیک و بؤبوک باش حیوانلاری گزديرمکله ، اوتاران ها بئله وفالی ایتی ایله سوروسونو گوده ن و قورویان الی قابارلی آدامدير. ذوقلی و استعداد لی شاعر لر آذربایجان چوبانلارینا یوزلرجه تعریف و توصیف یازمیشلار. آشاغیداکی ۷ هجالی قوشمادا چوبان قارداش چوخ گوزل جانلاندير یلمیشدير :

گوئیده کی گوئی بولودلار یورقانی دیر چوبانین

یاسی - یاسی تپلر یاسدیغی دیر چوبانین

یومرو یومرو قابالار یومروغودور چوبانین

ایندکی دیه نک قالخانی دیر چوبانین

یانیندکی بوز کؤپک یولداسی دیر چوبانین

آغزی قارا جاناوار دوشمنی دیر چوبانین

چوبان سؤزو ،بؤبوک درین معنا یا مالیکدیر نتجه کی ائل اوبا فولکلوروندا بیر چوخ ترکیبی آدلاردا ، چوبان سوزو اوژونو گوستر مکده دیر. او جمله دن : چوبان آلدادان (قوش) چوبان ایکنه سی (رایحه لی بیتکی)چوبان ارمغانی (ساققیز) چوبان رقصی ؛چوبان دیه نه گی؛ چوبان داغار جیغی؛ چوبان ایتی ؛ چوبان آغاجی ؛ چوبان مرهمی ؛ چوبان پوسکولو (بیتکی) چوبان اولدوزو (زهره) چوبان داراغی (بیتکی) چوبان توخماغی (بیتکی) چوبان یاستیغی (بابونه) چوبان چانتاسی (بیتکی) ، چوبان گولو، چوبان سالادی ، چوبان بگی (وترگی) ، چوبان داغی (آذربایجاندا) چوبان کند (گده بی) چوبان تپه (قوصار) چوبان اوزومو هابئله چوبان بایاتی سی کی آذربایجان موسیقی سینده توتک ایله چالینار وسایره دن آد آپارماق اولور .

چوبانلار: یاز چوبانی و قیش چوبانی دئییه یکی نوعدیر.

یاز چوبانی : نوروز بایرامیندان سونرا تقریباً آلتی آی اهلی حیوان اوتارار ، گون اورتا وقتی قویون اوتاریلماز، چوبان سورنو کولگلی

گوندوز استراحتگاهینا آپارار، بئلنچی حاللار دا سوری باشی بیر گئچی کیمی آدلانیر، چوبان کوس دئییه سسلند، بوسسه عادت وئرلمیش حیوان اولدن بللی اولان یاتاق یئرینه دوغرو یئری مه یه باشلار، سوروده اونون دالیسینجا گنده ر. ایستی هاوالاردا قویون آزاد هاوادا یاتیریلیر و چوبان دا کئجه سینیه بورونوب یاتار. چوبان یاتاندا، یاتاق آدلی قوچو بیر ایپله، بارماغینا باغلار، اگر بیر قویون گون چیخمادان قالخیب سورودن ایریلماق ایسته سه، یاتاق قوچوه طبیعی جنسی غریزه سی ایله آیاغا قالخار، او قالخینجا، ایپ چکیلر و چوبان آییلار، قویونو قایتارار. ها بئله گئجه وقتی هر هانسی بیر خطر و یا قورد حمله سی اوز ووترسه، چوبان ایتی هوره رک چوبانی اویدار.

قیش چوبانی: او، سؤرونو فقط قاراولمایان یئرلرده اوتارار، قاراقیش گلنده اوتارماق ایشی ده سونا چاتار و حیوانلار قورو یئم ایله بسله نرلر، بئلکی حاللاردا ایکی اوچ گوندن بیر حیوانلاری یاخین دوره لرده دولاندرار لار، بئلنچی اوت آزلیغیندا قویون دئییه ر:

من هئج زامان اوتلاماقدان دویمارام پاییز اولدو چورین چوبین قویمارام

هر ائوی من یونوم ایله بزه رم آغیر آغیر خالچالاریم وار منیم

آللی گؤللی خونچالاریم وار منیم تپیش تپیش بالالاریم وار منیم

کئچی ده بحثه قاتیلیب، باشلار کی:

آدیم عبد الکریم دیر، قاولا چکیلن منیم دریمدی، اوچ آی قیشی اولمه رم، آلاه کریمدی، شیطان شیطان بالالاریم وار منیم، قلبی قلبی ۱ قایالاریم وار منیم.

آغیل یا دیزه نین تمیزلیگی چوبانین عهده سینیه دیر هابئله قویون قیرخما، قوچ قاتما، یون قیرخما دوغوم ایشلری چوبان طرفیندن نظارت اولونوب داوار صاحب لرینه بلدیریلیر.

چوبان حقی و زحمت امگ نین قارشیلیغی، گچمیشده بوغدا و داوار ایله اؤده نیردی آنجاق گونوموزده عمومیتله پول ایله پرداخت اولونور.

حضرت عیسی آنادان اولدوقدان سونرا، ایلک دفعه اونو زیارت ائده ن محلی چوبانلار اولموشدو تانیمیش نقاش چوبانلار معبدی آدلی نقاشی تابلوسونو ۱۵۰۸ میلادی ده چکمیش حال حاضرده امریکاداصنعت گالریسینده قورونماقدادیر، دئمک کی مسیحیت عالمینده بو تابلونون موضوعیسی بؤیوک اهمیته مالکدیر.

چوبانلار حقینده او قدر مثبت و فایدالی مطلب وار که کیچیک بیر دایره المعارف ده یازماق ممکندور.

نمونه لر:

ننه م آ شیشک قویون یونو بیر دؤشک قویون

بولامانی تئز یئتیر قیریلدی خوده ک ۲ قویون

قویونلو ائولر گوردوم قورولو یایا بنزه ر

قویونسوز ائولر گوردوم قوروموش چایا بنزه ر

قویون وار کره گزه ر قویون وار کره گزه ر

گئده ر داغلاری گزه ر گلر ائولری بنزه ر

عبد الکریم کوسمه سین دئنه. اونا دا بیر ائل بایاتی سی یازماق گره کیر

ننه م آ خاللی گئچی ممه سی باللی گئچی

اوجا قایا باشیندا توتوبدور یاللی گئچی

۱- بؤیوک معناسیندا دیر. نئجه کی دئییه ر لر ((آی قلبی لندی))

۲- فارسجا کودک سوزونون تحریف اولونموشدور.

محمد علی نقابی ۹۵/۲/۲۳

*

همایش کشوری روز چوبان گروه زیست محیطی یاشیل میشو شهرستان شبستر بر مبنای تجارب ۱۱ ساله در راستای حفظ و بهره برداری صحیح از منابع طبیعی تجدید شونده.

با توجه به اینکه مخاطب این همایش به صورت مستقیم و غیر مستقیم از اقشار مختلف جامعه میباشد لازم است قبل از پرداختن به خود موضوع و دستاوردهای ۱۱ ساله آن و اینکه این همایش منحصر به فرد چه اثرات مثبتی در جامعه می تواند داشته باشد نگاهی گذرا به مفهوم منابع طبیعی تجدید شونده یعنی جنگلها و مراتع و وضعیت موجود و نحوه بهره برداری از آن داشته باشیم

وقتی میگوییم منابع طبیعی تجدید شونده یعنی آن دسته از منابع خدا دادی که انسان در پیدایش آن نقشی نداشته و چنان چه مورد بهره برداری و استفاده اصولی قرار بگیرند بر عکس منابع تمام شدنی مثل نفت و گاز و معادن میتواند تجدید حیات کرده و استمرار تولید داشته باشد. حال با توجه به این که این همایش به موضوع چوپانان و مراتع اختصاص دارد. فلذا در خصوص مراتع مطالبی را یاد آور میشویم.

در تعریف قانونی قانون حفاظت و بهره برداری جنگلها و مراتع کشور مصوب سال ۶۴ آمده است که مراتع (غیر مشجر) زمینی است اعم از کوه، دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرای دارای پوشش گیاهی از نباتات علوفه خود رو بوده و با توجه به سابقه چرا، عرفا مرتع شناخته میشود.... بر اساس این تعریف وسعت مراتع کشور ما حدود ۹۰ میلیون هکتار برآورد شده که از این مقدار ۲۳ میلیون هکتار شامل مراتع کوهستانی و ییلاقی مثل کوهستان میشو داغ و ۶۷ میلیون هکتار مراتع قشلاقی (مناطق پست و گرم) است.

(۱) و هر چند که در نظر اول این ارقام چشمگیر و قابل توجه به نظر میرسند ولی نقطه حائز اهمیت این است که اولاً بیشترین مقدار این مراتع در اثر بهره برداری و فشار چرای مفراط به صورت مراتع فقیر و نیمه فقیر در آمده و ثانیاً حدود ۳۴ میلیون هکتار از مراتع که عمدتاً قشلاقی هستند جزو منطق بیابانی کشور هستند. (۲) در خصوص اهمیت وجود مراتع در توسعه اقتصادی اجتماعی زیست محیطی به طور اختصار به موارد ذیل اشاره میشود:

۱- حفظ و تثبیت خاک و جلوگیری از سیل و فرسایش

۲- نفوذ تدریجی و آرام آب برف و باران و نهایتاً تنظیم جریان گردش آب در طبیعت .

۳- حفظ ذخایر ژنتیک گیاهی و جانوری .

۴- تامین علوفه مورد نیاز احشام .

۵- ایجاد فضای سبز و تلطیف هوا و زدودن آلودگی های تحمیل شده توسط انسان به طبیعت .

۶- تولید محصولات و فراورده های دارویی و صنعتی .

۷- ایجاد بستر مناسب برای اکوتوریسم و گردشگری.

۸- تامین غذا و مامن برای وحوش و پرندگان.

در مجموع میتوان گفت که تولید علوفه برای دام فقط جزو کوچکی از هدیه این گنجینه الهی به بشر است و عمده ترین نقش آن که شاید به حساب ارقام و ریال ننگیند ارزشهای زیست محیطی مراتع است و متأسفانه به علت افزایش جمعیت و توسعه مصرف و مصرف گرایی مفراط و نیاز به برآوردن تقاضای سیری ناپذیر بازار مواد پروتئینی و لبنی و و همچنین نبود نظام بهره برداری و عدم رعایت ضوابط و اصول چرای احشام در اکثریت مراتع کشور و ناکافی بودن سیستم نظارت و کنترل توسط دستگاه های دولتی به علت کمبود امکانات فنی و پرسنلی و عدم آشنایی بهره برداران با روش های صحیح در مرتعداری و یا بی توجهی به روش های صحیح و چندین عامل دیگر این سرمایه عظیم خدادادی در معرض کاهش پتانسیل تولیدی بالقوه قرار گرفته است و در مجموع تحت فشارها عامل مخرب یعنی چرای مفراط و خارج از ظرفیت چرای پیش از موعد و بعد از موعد بوته کنی و گاهاً آتش سوزی و شخم و تصرف عدوانی و تبدیل به کاربری های دیگر در بیشترین مناطق سیرقهقرایی به خود گرفته است و فشاری که که در ۵۰ سال گذشته به مراتع وارد شده است بیش از فشار وارده به مراتع از بدو پیدایش آن بوده است و به طوری که برابر اعلام نظر سازمان جنگلها و مراتع و آبخیز داری کشور حدود ۴۶ میلیون واحد دامی مازاد بر توان مراتع در سطح مراتع کشور جولان میدهند (۳) که نتیجه آن باعث پسرقت مراتع و از بین رفتن نباتات خوب علوفه ای و خوش خوراک و جای گزین شده اند آنها با گیاهان نا مرغوب و مهاجم شده و در نهایت باعث فرسایش خاک و از بین رفتن آب و خاک شده است و این رفتار نا هنجار با طبیعت پر بار و زیبای کشورمان باعث شده است که بر اساس آمار های منتشر رسمی سالانه مساحت وسیعی از عرصه های طبیعی کشور بیابانی میشوند و سالانه حدود ۱۵ تن خاک غنی حاوی مواد کانی (ازت فسفر پتاس) از هر هکتار در اثر فرسایش آبی شسته شده و راهی دریا و دریاچه ها و پشت سد ها میشود که علاوه بر ضررهای اقتصادی از نظر ضرر های زیست محیطی تقریباً غیر قابل جبران میباشد. اگر نگاهی به سیل های مهم از سال ۱۳۳۱ تا حال داشته باشیم بیش از ۱۳۰۰ فقره سیل زینبار در کشور شاهد بوده اید که از مهم ترین فاکتور های تشدید کننده آنها فقر پوشش گیاهی و تخریب اراضی مرتعی حوضه ها و زیر حوضه های آبخیز ها بوده و همین وضعیت باعث شده است که با کاهش بارندگی سالانه شاهد خشکسالی و با افزایش نسبی بارندگی شاهد سیل های ویرانگر بوده ایم شاید کم تر روز و هفته ای در مطبوعات در رسانه ها شاهد بحث خشکسالی و پیامد های آن بروض سیل و خرابی ناشی از آن از بین رفتن بعضی گونه های گیاهی و جانوری و ذخائر بیولوژیکی کشور وقوع باد و طوفان های حاوی گرد و خاک - خشک شدن تالاب ها افت سطح آب چاه ها کاهش آبدی قنات ها- فرسایش آبی و بادی و موارد دیگری از این قبیل نباشیم که در ریشه یابی علل آن ها به مهم ترین عاملی که بر میخوریم بهره برداری شدید و بی رویه از مراتع است چرا که وقتی سطح مراتع ما به علت عدم مدیریت و نبود کنترل کافی با دام مازاد بر ظرفیت و خارج از توان بیولوژیکی مورد بهره برداری قرار میگیرد قدرت تولید و تجدید حیات گیاهی و انبوهی آن دستخوش تغییرات منفی میشود و در نتیجه پوشش گیاهی نمیتواند در ذخیره تدریجی آب جلوگیری از حرکت هرز آبها و تثبیت خاک نقش

خود را ایفا کند. حال اگر توجه کنیم قسمت اعظمی از پهنه کشور ما در کمر بند خشک (۱)(۲)(۳) به منابع طبیعی دیروز امروز خود را انتشارات سازمان جنگلها و مراتع و آبخیز داری کشور سال ۸۳

زمین قرار گرفته و کمتر از یک سوم متوسط بارندگی جهان سهم طبیعی کشور ماست به عمق فاجعه و پیامد های بی توجهی به این گنجینه الهی یعنی مراتع و جنگل ها پی خواهیم برد و برای همین است که سال هاست مسئولین کشوری از لزوم مشارکت مردم در امر حفاظت و بهره برداری از عرصه های طبیعی صحبت میکنند که البته اولین قدم در این راه فرهنگ سازی و ایجاد اعتقاد برای حفظ و صیانت و بهره برداری اصولی از منابع طبیعی است تا جایی که مقام معظم رهبری میفرمایند : فرهنگ منابع طبیعی باید به معارف عمومی تبدیل شود و در جای دیگری بازمی فرمایند که برای سر سبزی کشور باید نهضتی فرا گیر بر پا شود . چرا که با توجه به گسترده گی وسیع عرصه ای طبیعی و شرایط اقلیمی و توپوگرافی متنوع اعم از دشت ها و کوهستان ها و همچنین خیل عظیم بهره برداران اعم از دامداران کشاورزان گردش گران و خلاصه کلیه احاد مردم که از مزایای زیست محیطی مراتع و جنگلها بهره مند میشوند زمانی امکان صیانت و بهره برداری اصولی واقعی از منابع طبیعی میسر خواهد بود که تمام مردم اعم از بهره برداران مستقیم و یا افراد عادی خود را ملزم و مقید به حفظ و بهره برداری صحیح از آن بدانند و زمانی این امر میسر خواهد بود که واقعا

فرهنگ حفظ منابع طبیعی و مشارکت جویی و مشارکت پذیری در جامعه ایجاد شود و اینجاست که به اهمیت کار گروه گروه زیست محیطی یاشیل میشو پی میریم . گروهی متشکل از افراد علاقه مند به ارزش های زیست محیطی بیش از ۱۱ سال است که با ساماندهی و هماهنگی چوپانان زحمت کش منطقه به عنوان تنها کسانی که در خط تماس با مراتع هستند، در محدوده ای به وسعت ۵۰۰۰۰ هکتار نسبت به حفاظت و صیانت از مراتع بیلاقی و نیز میان بند میشو داغ (دامنه های جنوبی و مشرف به شبستر) اهتمام کرده اند به طوری که آثار فرهنگ سازی و به تبع آن حفاظت و صیانت از مراتع این محدوده برای همه روشن و قابل لمس است و اگر تلاش ای شبانه روزی این گروه نبود اکنون دامنه های سر سبز و حتی قله های آن در اثر بوته کنی-تخریبات میکائیکی از قبیل شخم و فعالیت های معدنی غیر مجاز و ضایعات صنعتی و بهره برداری مفرط به شدت آسیب دیده بود که البته در این راستا چوپانان تحت پوشش این گروه هستند که شبانه روز و در شرایط سخت آب و هوایی با تعلیف برنامه ریزی شده احشام حافظان کوه و دشت و پوشش گیاهی آن هستند فلذا چوپان زحمت کشی که در شرایط فعلی حلقه واسط بهره برداران و صاحبان گله با طبیعت است با حمایت و سازماندهی و هدایت های فنی و تلفیق دانش مرتعداری با دانش بومی میتواند مجری بهره برداری اصولی و علمی از عرصه های طبیعی شود و در صورتیکه همین افراد با سازماندهی گروه های زیست محیطی علاقه مند مثل گروه زیست محیطی یاشیل میشو از نقطه نظرات فنی سازمان جنگلها و مراتع و آبخیزداری کشور برخوردار باشند میتوانند خلا مدیریتی را که هم اکنون در سطح مراتع کشورمان شاهد آن هستیم پر کنند . از طرف دیگر نقش این چوپانان عزیز تنها به مدیریت چرای احشام محدود نمیشود بلکه با حضور مستمر خود در عرصه های طبیعی ناظر تمام وقایع و اتفاقات در عرصه ها هستند و هرگونه اتفاقات و برخوردهای نا هنجار با طبیعت و مراتع را میتوانند سریعا اطلاع رسانی کنند. از طرف دیگر چوپانان با تجربه که با الهام از طبیعت تجربه های لازم را در مورد هدایت نوبتی گله وضعیت رشد گیاهان نقاط مورد توجه دام ها وضعیت آب و هوایی بره زایی دام ها و ...

اخذ کرده اند در صورتی که از نظر اصول مرتع داری و دامداری و دامپزشکی نیز مورد آموزش و (۴)- کتاب هشدار تالیف نهاب الدین قرایی انتشارات سازمان جنگلها و مراتع و آبخیز داری کشور سال ۱۳۷۷

تبادل علم و تجربه فرار گیرند میتوانند انقلابی در تولید دام و مرتع به وجود آوند و مراتع مارا از این فشار و بلاتکلیفی مدیریتی نجات دهند و این جا و باید اذعان کرد که این حرکت حاصل همان مدیریت و اقداماتی است که توسط گروه زیست محیطی یاشیل میشو تا حال اجرا شده و این تجربه موفق میتواند الگویی برای تمام کشور و تمام عرصه های طبیعی از زاگرس تا زرد کوه ، از البرز تا الوند کوه ، از سهند تا دنا و... فرار گیرد و همان گونه که در گستره ای به وسعت ۵۰۰۰۰۰ هکتار در مراتع بیلاقی آذربایجان شرقی در حوضه شبستر با ایجاد اعتماد در بهره برداران-مرتع داران-گردشگران چنین ابتکاری را به خرج داده و باری از دوش دولت برداشته و بیان دیگر به یکی از اهداف و درخواست های دولت در ایجاد ارتباط و پل اعتماد بین عرصه نشینان و بهره برداران از مراتع جامع عمل پوشانده است این الگو به شرط حمایت دستگاه های دولتی میتواند در خیلی از عرصه های طبیعی اتفاق افتد و جادارد اساسا دستگاه های دولتی مثل سازمان جنگلها و مراتع و آبخیزداری کشور از این حرکت استقبال کرده و در گسترش چنین تجربه نو و موفقی تلاش نمایند تا در جای جای میهن اسلامی مان مراتع از فشار زاید الوصف عوامل تخریب مثل بوته کنی چرای مفرط آتش سوزی و سایر بهره برداری های غیر اصولی رها شود . البته نا گفته نماند که هم اکنون و حتی پیش از این نیز سازمان های غیر دولتی و تشکل های زیست محیطی که عمدتا در ارتباط با بخت مراتع و جنگلها فعالیت کرده اند ویا میکنند از جمله ریحانه سبز سمنان سبزی یاوران کویر گل آذین دامغان بالینکه وجودشان غنیمت است و باید مورد ارزیابی عملکردی قرار گیرند ولی شاید هیچکدام ابتکار عمل اینچنینی یعنی استفاده از چوپانان زحمتکش را به عنوان چشمان بیدار و حاضر در عرصه های مرتعی و کوهستانی را نداشته اند ولذا تاثیر گزاری این گروه جایگاه ویژه ای دارد و بایستی این تجربه گران بها به نحوی به سایر عرصه های مرتعی منتقل و مورد بهره برداری قرار گیرد و چنانچه گفته شد از آن جایی که این هدیه الهی متعلق به عموم مردم است و همه به نحو مستقیم یا غیر مستقیم در بهره برداری از آن سهم هستند فلذا حفظ و توسعه آن نیز باید با مشارکت عموم انجام گیرد مثلا گردشگران و کوهنوردان ضمن مواظبت از آسیب های فیزیکی با گزارش و اطلاع رسانی به موقع به دستگاه های دولتی و یا عده ای با نوشتار و تبلیغ و بیان اهمیت این ذخائر طبیعی یا افرادی با تذکر مشفقانه به کسانی که ممکن است صدماتی به طبیعت اطرافشان وارد کند و یا عده ای با مشارکت داوطلبانه برای جلوگیری از آتش سوزی و یا خاموش کردن مناطقی که ممکن است در اثر بی احتیاطی مورد آتش سوزی قرار میگیرند میتوانند در کنار مامورین دولتی در حفظ و توسعه این منابع با ارزش مفید و موثر قرار گیرند. ولی در نهایت آنچه مسلم است ادامه و تداوم چنین فرهنگ سازی و حرکتی جز با سازماندهی تشکل های مورد اعتماد زیست محیطی و حمایت دستگاه های دولتی میسر نخواهد بود .

همکاربازنشسته منابع طبیعی و آبخیز داری آذربایجان شرقی

آخوندی

۱۵/۲/۹۵

چوپان یعنی چشمهای همیشه بیدار و همیشه حاضر در عرصه منابع طبیعی

چوپان یعنی قدرت به هم پیوستن

چوپان یعنی کم توقع ترین قشر جامعه

چوپان یعنی تولید کننده واقعی ناخالص ملی و همسویی با سیاست های اقتصاد مقاومتی

امروز شهرستان شبستر و گروه زیست محیطی یاشیل میشو و چوپانان منطقه مفتخرند که در این گوشه از کشور عزیز اسلامی یعنی شهرستان شبستر جمع شدیم که به موضوعی ابتکاری جدید و جدا از مسائل روز مرو بپردازیم که این بحث ارزشهای چوپان و چوپانی در امر مدیریت خلاقانه در عرصه های طبیعی کشور است.

می خواهیم چوپان را از حالت دروغ گویی ادیبانه خارج کنیم و بگوییم که چوپان دست قوی و قدرتمند و توانای منابع طبیعی محیط زیست نیروی انتظامی میراث فرهنگی و امنیت اجتماعی و امنیت ملی مرزها در امر مدیریت عرصه های ملی است . چوپان چشمان همیشه بیدار دولت و دولت مردان از دور افتاده ترین نقاط است که نقش آن اقتصاد مقاومتی و به تبع آن در تولید ناخالص ملی را نشان می دهد.

امروز ما اینجا جمع شده ایم بگوییم کلید اصلی راه حل مشکل عمده مرتع و جنگل تنوع زیستی در دستان این چوپانان عزیز هست . تشکر کنیم از رئیس سازمان جنگلها و مراتع (آقای دکتر جلالی) و آقای دکتر هادر آبادی از امروز نیاز به تغییر نگرش در تعیین سیاست ها وجود دارد

خوشبینیم که امروز دولت مردان ما ، برنامه ریزان ما به این نتیجه رسیده اند که باید یک تغییر روش و یک ابتکار در این خصوص داشته باشیم و باور کنیم که پیاده کردن هر امر مدیریتی در بهره برداری از مراتع و عرصه های ملی فقط با اراده و دست های توانای چوپان امکان پذیر است امروزه می خواهیم یک تغییر نگرش در شیوه ی برخورد با قشر چوپان باشیم .

ما باید با ایجاد حساسیت لازم چه در سطح حوزه دولتی و چه در سطح بهره برداران و چوپانان حرکت کنند .

ماباید با خلاق کردن خود بهره برداریهای اساسی در حرکت حل معضل مرتع پیش برویم

اما اینها زمانی امکان پذیر خواهد بود که همزمان با تغییر نگرش - جایگاه حقیقی و حقوقی و مالکیتی قانونی برای چوپان داشته باشیم . از قبیل بیمه ، بازنشستگی آفرینش نوعی مالکیت حقوقی و معنوی در چهار چوب قانون . چرا باید چوپانی بعنوان یک شغل در قانون کار تعریف نشود ؟

باید تعامل ما با چوپان یک تعامل فنی ، علمی ، تجربی و قانونی دوجانبه باشد .

باید از تعارفات خارج شویم و جایگاه حقیقی و حقوقی و معنوی واقعی تعریف کنیم آن مقدار که در اختیار سازمان جنگلها ، مراتع و آبخیزداری است و آن مقدار هم که مستلزم ارائه لوایح و قانون خواهد بود بایستی توسط دولت مردان و برنامه ریزان پیشنهاد شود.

بالاخره امروز گروه زیست محیطی یاشیل میشو و چوپانان زحمت کش منطقه می خواهند خدمتی دیگر بر خدمات خود بیفزایند و آن اینکه می خواهند تجربیات یازده سال خود را در امر بهره برداری اصولی از مراتع ، در حفظ کوشش گیاهی و خاک ، در حفظ عرصه رودخانه و پاکسازی کوهستان ، در مراقبت شبانه روز از عرصه های ملی به تمام کشور عرضه کنند و چوپانان ما می خواهند بگویند که در این مدت چه کرده اند.

جایگاه و اهمیت چوپان:

- باتوجه به حضور دایمی چوپان به لحاظ وابستگی معیشتی به مرتع وجود ارتباط طبیعی شغلی مابین چوپانان می تواند در اجرا و اهمیت آن در تصمیم سازی ها و مشارکت ها آنها در پروژه ها یک پتانسیل محسوب شود. باید در نظر داشت که در صورت بی توجهی به این قشر خسارات جبران ناپذیری از این ناحیه بر محیط وارد می شود ولی در صورت توجه و ایجاد ارتباط می تواند بعنوان یک راه حل در حل معضلات در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست گردد. بنابراین نباید ارتباط باچوپانان حالت اداری و رسمی حتی یک شکل جاده یکطرفه باشد و از طرفی نیزاهمیت دادن به بعضی از مشکلات این قشر می تواند در تشویق و ترغیب آنها جهت مشارکت پایدار ایجاد شود.

اهداف همایش:

- ایجاد و بسط تعامل با قشر فراموش شده چوپان ها در جهت حفظ و حراست از عرصه های منابع طبیعی و محیط زیست.

- توجه به جایگاه چوپانان در عرصه های منابع طبیعی به دلیل وابستگی معیشتی مستقیم این قشر به طبیعت باتوجه به اینکه در

صورت بی توجهی مسولین به این قشر ، می تواند خسارت جبران ناپذیری به وجود آورد

- توجه و ایجاد ارتباط اصولی و منطقی با این عزیزان که می توان بسیاری از مشکلات فعلی در عرصه های منابع طبیعی و محیط زیست را کاهش داده و نیز در توسعه ، حفظ و حراست آن گامهای پایداری برداشت .

تاریخچه روز چوپان در شهرستان شبستر :

روز چوپان ۱۱ سال است که به ابتکار گروه زیست محیطی یاشیل میشو شبستر با شرکت دوستداران محیط زیست و چوپانان منطقه پس از شروع قرق پاییز برگزار میشود. تاکنون بیش از ۴۰۰ نفر از چوپانان با اولویت افراد دارای بیش از ۱۰۰ راس گوسفند تحت پوشش فعالیت های گروه قرار گرفته اند که عمدتاً حوزه ی حاشیه کوهستان میشو داغ و آبادی های داخل منطقه شکار ممنوع میشو داغ را شامل میگرددند.

مساحت این حوزه بالغ بر ۵۰/۰۰۰ هکتار میباشد.

- نتایج ۱۱ سال از برگزاری : ایجاد تعامل و اعتماد سازی فی ما بین (مثال: استقبال از مشارکت آبادیها و میزبانی نوبتی بصورت سالانه)

- ایجاد حساسیت لازم در بین گروه مورد نظر جهت رسیدن به هدف اصلی

- تلاش در جهت حفظ و حراست از عرصه های حیات وحش منطقه (مثال : ۱- گروه یاشیل میشو با همیاری چوپانان در سال ۱۳۹۲ در طرحهای حفاظتی از حیات وحش منطقه شکار ممنوع میشو داغ اقدام به توقیف ۳۲ قبضه اسلحه و حیوانات شکار شده و.....

- رها سازی توله گرگ که گرفتار سگهای گله شده بود توسط چوپان اعلام گزارش توسط یک کشاورز مبنی بر وجود توله های گرگ در ملک ایشان و انتقال آن توسط اعضای گروه یاشیل میشو به مکانی دیگر و.....)

- ایجاد پشتوانه لازم جهت حفاظت از حیاط وحش منطقه

- جلب توجه به اهمیت طرحهای قرق مراتع

- ایجاد فرهنگ خوداری و جلوگیری از آتش زدن گون ها و جلوگیری از آن و نیز آن و نیز اجتناب از ریشه کنی گیاهان

- تلاش در جهت احیای چشمه های کوهستانی متروکه و استفاده بهینه از آنها و نیز هدایت آنها به گوسفند سراها که باعث جلوگیری از تخریب مراتع به جهت تامین آب گوسفندان می گردد چرا که چوپانان روزانه ۲ بار مجبور به استفاده از منابع آب در مسیرهای دور می شوند.

- درختکاری محدوده گوسفند سراها (آغول) توسط خود چوپانان .

- بذر پاشی قسمتی از عرصه های منابع طبیعی میشو داغ با کمک و مشارکت چوپانان .

- شایان ذکر که به دلیل حضور دائمی چوپانان در طبیعت به عنوان پتانسیلی قوی در جهت فرهنگ سازی در محیط طبیعت و همچنین مدیریت و تذکرات آنان در این عرصه می توان تا میزان قابل توجهی از وارد آمدن هر گونه خسارت از سوی دیگر شهروندان جلوگیری نمود.

- کاهش آمار آتش سوزیها به دلایل مختلف در مراتع (چه بصورت عمدی و غیر عمد)

- تغییر الگوی منبع تامین سوخت از گون ، به هیزم و سوخت های فسیلی برای چوپانان که قبلاً اکثراً از گون استفاه می کردند و نا گفته نماند که این هم یکی از اهداف مهم سازمان جنگلها ، مراتع و آبخیزداری است که متأسفانه در بیشتر نقاط کشور هنوز جا نیافتاده است .

- در مجموع با توجه به موارد فوق الذکر به علت نقش کلیدی و مدیریتی که چوپانان در حفظ و توسعه و بهره برداری اصولی از مراتع دارند و یا میتوانند داشته باشند باید در زمان وضع قوانین جایگاه ویژه ای برای آنها تعریف کرد و تا با احساس مالکیت و تعلق خاطر بیشتری وظایف خود را انجام دهند و به عبارت دیگر همواره گله را برای مرتع و مرتع را برای گله توأم حفظ کنند.

- تغییر رویکرد چوپانان و بهره برداران محلی و تاثیر گذاری آن در عرصه و می توان با مقایسه اکو سیستم ضلع شمالی حوزه شهرستان مرند با ضلع جنوبی شهرستان شبستر (کوهستان میشو داغ) که در سایه فعالیت های فرهنگی گروه یاشیل میشو بوجود آمده است .

- تلاش در جهت زدودن و حذف کلمه چوپان دروغگو از ادبیات و نگرش غلط در جامعه نسبت به چوپان .

- تاثیر گذاری در انتخاب و معرفی چوپان نمونه در سطح ملی توسط سازمان جنگلها مراتع و آبخیزداری کشور در مناسبت هفته منابع طبیعی از سال ۱۳۹۳ .

- تشویق و ترغیب چوپانان آبادیهای تحت پوشش همایش سالانه روز چوپان در شهرستان شبستر جهت میزبانی به صورت نوبتی با تقبل هزینه همایش .

- تاسیس موسسه چوپانان میشو داغ شبستر در سال ۱۳۸۰ .

عباس عادل نی

*** چوپان در آینه فرهنگ و ادبیات

چوپانی یکی از قدیمی ترین پیشه‌های انسانی، شغلی شریف است که بسیاری از پیامبران الهی این تجربه را داشته‌اند، پیامبران بزرگی همچون حضرت ابراهیم و ایوب، یعقوب، شعیب، موسی و محمد (علیهم السلام) زیرا کار چوپانی دارای ظرایف و لطافت‌های خاصی است. در احادیث نیز چنین آمده: در داستانهای آفرینش، یکی از فرزندان آدم (ع) چوپان و دیگری کشاورز عنوان شده.

چوپان یکی از نقش‌های مهم در حیات بشری بوده و هست. اونقش یک محافظ آگاه، نیرومند و دلاور را بازی می‌کند. آگاهی و هوشیاری او حافظ سرمایه‌ها و آرامش را به دنبال دارد مانند مرزبانی است که دور از مجالس عیش و نوش به کار مهم خود می‌پردازد بنابراین چوپان و دامدار در هر م اقتصاد جزو ارکان اقتصاد کشور و دارای منزلت خاص هستند چون بسیاری از نیازهای روزانه خود و دیگران اعم از گوشت گرم، شیر و ده‌ها فرآورده دیگر را مهیا می‌کنند. چوپان همیار و محیط بانی با هوش برای محیط زیست به حساب می‌آید.

مجموعه ادبیات اجتماعی، شخصیت‌های داستانی و اساطیری، اشعار شاعران و سخن‌سرخوران داشته باشیم، چوپان را تکمیل‌کننده سخن خواهیم یافت. شاهنامه چوپان را مشاور رستم در انتخاب رخس معرفی می‌کند، (نستاو) چوپان رومی است که به کمک لهراسپ می‌آید، (کبوده) چوپانی است که تحولات نظامی منطقه را به افراسیاب می‌رساند، در داستان‌های یزدگرد، اسکندر، بهمن، لهراسب، سیاوش، کرشاسب به طور جداگانه چوپان ایفای نقش می‌کند. مولانا مقام معنوی چوپان را به اعلا درجه می‌رساند. ملک الشعرا بهار هنگام نکوهش مسئولین حکومتی، آنان را چوپان نالایق معرفی می‌نماید. قاآنی چوپان را امانت‌دار میدانند، -فردوسی، مولانا، نظامی، پروین، عطار، وحشی بافقی، خاقانی، انوری، اوحدی، جامی، هاتف اصفهانی، ملک الشعرا بهار، محتشم، سیف فرغانی، سعدی، سلمان ساوجی، قالی، اسدی طوسی، شاعرانی هستند که در تشبیهات خود چوپان را به نیکی یاد کرده‌اند.

شهریار در شعر ملال محبت خود را چوپان دشت عشق می‌خواند:

چوپان دشت عشقم و نای غزل به لب دارم غزال چشم سیه می‌چرانمت

لبخند کن معاوضه با جان شهریار تا من به شوق این دهم و آن ستانمت

در شعر انتظار فرج، شهریار چوپانی است منتظر ظهور

یک نوک پا به چادر چوپانیم بیا کز دستچین لاله کنم تکیه گاه تو

آئینه سازمت همه چشمه سارها وز چشم آهوان بنوازم نگاه تو

در شعر مقام انسانی، نجات یابی را تشبیهاً به قدرت چوپان می‌سپارد

گله اش به پیرامن زهره ام چرانند چشم چند گو در این مرتع نی زنی و چوپانی

ساحل نجاتی هست ای غریق دریا دل تا خراج بستانی زین خلیج طوفانی

در شعر حیدر بابا یکی از آرزوهایش شنیدن نوای چوپان است

حیدر بابا، داغین، داشین، سره سی کهلیک اوخور، دالیسیندا فره سی

قوزولارین آغی، بوژی، قره سی بیر گندی دیدیم داغ-دره لر اوزونی

اوخویندیم: چوبان، قیتر قوزونی

در شعر زمان سسی نوای نی چوپان رابه رویا تشبیه می‌کند

سانکی سفرده یم او بادیرلار کی دور چاتاخ! زنگ شتر چالیر، کئچه رک کاروان سسی!!!

سانکی چوبان یاییب قوزونی داغدا نی چالیر! رويا دوغور قوزی قولاغیندا چوبان سسی

چوپان در شعر نظامی گنجوی (داستان اسکندر ذوالقرنین)، داستان ساخت نی خود را چه زیبا و ادیبانه معرفی می‌کند که حقیقتاً عرفان، ملاحظت و ادبیات آن بالاتر از بیت: تا مرا از نیستان ببریده اند (مولانا) است.:

برون رفته بد شاه روزی به دشت در آن دشت بر مرد چوپان گذشت

نیی دید کز دور می‌زد شبان شد آن مرز شوریده بر مرزبان

چنان بود در ناله نی به راز که دارد سکندر دو گوش دراز

در آن داوری ساعتی پی فشرد بر آهنگ سامان او پی نبرد

شبان را به خود خواند و پرسید راز شبان راز آن نی بدو گفت باز

که این نی ز چاهی برآمد بلند که شیرین ترست از نیستان قند

به زخم خودش کردم از زخم پاک نشد زخمه زن تا نشد زخمناک

در او جان نه و عشق جان منست بدین بی زبانی زبان منست

در داستان و قصه‌ها نیز به هزاران نمونه می‌توان اشاره کرد مانند قاراجا چوبان در داستان‌های دده قورقود، خان چوپان در نوای

موسیقی و داستانی و... نام گذاری آبخورها و کوه ها و چشمه ها (چوبان داغی، چوبان چشمه سی، چوبانلار کندی،...) و نوعی ریتم و آهنگ نوازندگی بنام چوپان شکسته سی، همگی نشان از ارزجندی جایگاه چوپان در بین انسان ها دارد. عده ای معتقدند چنانچه کسی خواب چوپانی کردن خود را ببیند تعبیری نیکو و حاکی از رسیدن به امور خیر و جایگاه رفیع است.

چوبان آشی - () آشی که با شیر پخته می شود. نوعی پلو گوشت.

چوبان آغاجی - () نوعی بازی با چوبدستی

اصطلاحات و ترکیبات واژه ی چوپان در فرهنگ آذربایجان:

چوبان آلدادان - ا.مر. (جان) () شبان فریبک.

چوبان آلدار - ا.مر. (جان) () شبگرد معمولی (پرنده). () .

چوبان آلماسی - ا.مر. (گیا) () میوه شبیه به ذرت در درختی کوتاه قد. چوبان اوزومو.

چوبان اپیگی - ا.مر. (گیا) () نوعی علف صحرایی خوردنی شبیه به ککلیک اوتو.

چوبان اکمگی - ا.مر. (گیا) () نوعی علف صحرایی ترش مزه و آبدار. تکه بریده شده نان.

چوبان الی یالایان - ا. (جان) () سوسمار.

چوبان انیگی - ا. (جان) () سوسمار.

چوبان اوزومو - ا.مر. (گیا) () گیاهی به بلندی ۳۰ سانتیمتر با گل‌های پنبه‌ای. چالی چیچگی، قارا گیلیک و قوش اوزومو نیز گویند. ()

چوبان اولدوزو - ا.مر. () زهره.

چوبان اویونو - ا.مر. () نوعی رقص زنانه. رقصی که نمایانگر حیات چوپانی باشد.

چوبان ایسلادان - ا.مر. () باران آرام.

چوبان ایگنه سی - ا.مر. (گیا) () نوعی گیاهی صحرایی خوشبو. ()

چوبان ایلگی - ا.مر. () نوعی چوب چنگال دار مخصوص بستن توبره چوبان به پشتش.

چوبان بایاتیسسی - () آهنگ مردم آذربایجان.

چوبان بؤرکو - ا.مر. () کوهک، حبابی که بر اثر باران تند ایجاد شود.

چوبان بؤرگی - ا.مر. () طعامی از نان آب خورده با فلفل و نمک و روغن.

چوبان بوزارتما - ا.مر. () نوعی کباب یا گوشت بریان.

چوبان بویو - ا. (گیا) () گیاهی درمانی.

چوبان بیگی - () سرپرست چوپانها که احشام سلطنتی را چرانند. مالیات و عوارض گوسفندان.

چوبان پوسکولو - ا.مر. (گیا) () تیکانلی دفته. ()

چوبان تکه سی - ا.مر. (گیا) () نوعی گیاه صحرایی شبیه به قارچ زمینی با برگهایی رو به بالا.

چوبان توپوزو - ا.مر. (گیا) () نام گیاه بیابانی و علوفه‌ای و چند ساله.

چوبان توخماغی - ا.مر. (گیا) () نام گیاه بیابانی علوفه‌ای و چند ساله.

چوبانجا - ص. () ساده. بی ریا.

چوبانجالیق - ا. () محل زندگی چوپان.

چوبان چانتاسی - ا.مر. (گیا) () کیس الراع. چنته چوپان. کیسه کشیش. خاکشیر تلخ. قوش آبیایی نیز می گویند. ()

چوبان چؤرگی - ا.مر. () نانی که در ازا زحمت چوپانان به آنان دهند.

چوبان چؤکردن - ا.مر. () باران آرام. نوعی خار بلند. دمیر تیکانی نیز گویند.

چوبان چولوق - ا. () گاوچران (خطاب تحقیر آمیز). بچه های روستا.

چوبانچی - ا. (گیا) () چنته چوپان.

چوبان چیراسی - ا.مر. (گیا) () قوش قونماز.

چوبانچیلیق - ا. () چوپانی.

چوبان دئیشسی - ا. () شعر ساده ولی زیبا.

چوبان داراغی - ا.مر. (گیا) () مشیطه. مشط الرأس. خار خاسک. ()

چوبان داغارچیغی - ا.مر. (گیا) () قدومه کوهی. ()

چوبان داناسی - ا. () تگرگ ریز.

چوبان دنگگی - ا.مر. (گیا) () بطباط. هزاربندک. () چوبان آغاجی.

چوبان دودوگو - ا.مر. (گیا) () علف هزار بند. خنجر. برشیان. دارو. هزاربندک. بردوسلام. مزمرالراحی. بارهنگ آبی. قاش واش. ملاقه واش. قاشقک. قاشقک آبی. نوعی گیاه علفی که داخل گلهايش به رنگ قرمز گندمگون است. در جنگلهای سایه دار می روید. آفشار اوتو، چتوک اوتو و میخانه چی اوتو نیز می گویند. ()

چوبان دوزلوغو - () ساری چالی.

چوبان دوشگی - () چوبان یاسدیغی.

چوبان دیلمی - () چوبان اکمگی.

چوبان رقصی - () رقصی آذربایجانی.

چوبان سارقیسی - ا.مر. () برف درشت.

چوبان سالاتی - ا.مر. () سالادی که از گیاهان تازه تازه درست شود.

چوبانسالیق - ا. () مزد چوبان. محل استراحت چوبان در آغل.

چوبان سوزقو - ا. (گیا) () قازاوتو.

چوبان سوزگه سی - ا.مر. (گیا) () یوغورت اوتو.

چوبانسیریق - ا. () مزد یا شاگردانه چوبان به هنگام فروش یکی از احشام گله.

چوبان قاجیران - () گرمای ناگهانی.

چوبان فارغیسی - () بوخور کولو.

چوبان قاشیغی - ا.مر. (گیا) () نوعی گیاه صحرایی شبیه به قاشق.

چوبان قالحیزان - ا. (گیا) () نوعی گل خاردار از تیره گل پیغمبر. ()

چوبان قایتار - ا.مر. () مواجب، حقوق و کالایی که به چوبان می پردازند.

چوبان قاییشدیرماسی - () آتش روشن کردن چوبانان و گرد آمدن دور آن در کوه.

چوبان قور تاران - ا. () باران ناگهانی.

چوبان قوشو - (جان) () آدام آلدادان.

چوبان قیلقیدان - ا.مر. (گیا) () گل گندم ستاره ای. نوعی گیاه علفی خاردار یک یا چند ساله. چوبان قالدیران نیز گویند () دمیر تیکانی.

چوبان کبابی - ا.مر. () نوعی غذای گوشتی شبیه کباب سنگ.

چوبان کبریتی - ا.مر. (گیا) () بومادران کوهستانی. ()

چوبان کشمیشی - ا. (گیا) () ریش بز. لوبیای دریایی. علی جون. علف شوره. (قاتیرقویروغو).

چوبان کؤستگی - (گیا) () قارا ماما.

چوبان گونو - ا.مر. () داغ کؤچدو.

چوبانلما - ا. () پاستورال. ادبیاتی که زندگی صحرانشینان بویژه چوبانان را بیان می کند. چوبان اویونو.

چوبانلیق - ا. () چوبانی. گله داری. دستمزد چوبان. سهم شبانی. شانه آهنی مخصوص گوسفندان.

چوبان مرهمی - ا.مر. () مرهمی که از موم و ترپانتین درست می شود.

چوبانی - ا. () آواز چوبانی. رقص چوبانی. نوعی بازی با چوبدستی که پیش از عید برگزار شود.

چوبان یارماسی - ا. () تگرگ بهاری.

چوبان یازیسی - ا.مر. () ادبیات چوبانی.

چوبان یاسدیغی - ا.مر. (گیا) () گل که. تاپو. گل میرحسن ها. گل بابونه. بارماق گولو، چوبان دوشگی و چوبان دؤنگی نیز می گویند. ()

چوبان یاللی - ا.مر. () نوعی نمایش یا بازی همراه با گفتگو که با لحنی دراماتیک پیش از بهار اجرا شود.

چوبانیل - ص. () چوبانی.

چوبان یوخوسو - ا. () خواب سبک.

چوبان یولو - ا.مر. () راه پر پیچ و خم. هدیه ای که صاحب بزغاله یا بره نوزاد به چوبان بدهد.

چوپان آتا - کنار زیارتگاه خالد نبی(ع) در شهرستان کلاله استان مازندران (روستای گچی سو) دو مقبره قرار دارد که زیارتگاه معتقدین می باشد. بنا به باور بومیان محلی: یکی مقبره (عالم بابا) پدر همسر خالد نبی ع ودیگری مقبره (چوپان آتا) از یاران خالد نبی ع است.

***موفق ترین چوپان ایران

پروفسور توفیق موسیوند که در خارج از ایران نامیده می شود، در روستای ورکانه استان همدان چشم به جهان گشود. او در دوران کودکی و نوجوانی مجبور به چوپانی بود دکتر موسیوند از همان کودکی نیز مشتاق خواندن و یادگیری چیزهای جدید بود و همین ویژگی به او کمک کرد که از محیط روستا خارج شده و ابتدا به دانشگاه تهران و سپس با بورسهای که به دست آورد به دانشگاه آلبرتا کانادا برسد. وقتی برای همایش بین المللی بوعلی سینا بعد از ۳۷ سال به ایران سفر می کند چنین می گوید: (آمده ام تا سری به زادگاهم، ورکانه، بزنم و گله گوسفندها را ببینم و به آسمان صاف و پرستاره خیره بشوم و یک بار دیگر به سالهای دور کودکی ام بازگردم و آن نقطه عزیمتی را بیابم که هرگز فراموشش نکرده و نمی کنم). اکنون چوپان دیروز به درخواست دکتر ویلبرکتون از انستیتو قلب اوتاوا، سرپرستی تیم قلب مصنوعی انستیتو را برعهده گرفته و توانسته فن آوری قلب مصنوعی خود را گسترش و آن را به استانداردی برای آینده تبدیل کند. ثبت اطلاعات ژنتیکی با استفاده از اثر انگشت بدون نیاز به خونگیری و ساخت زیربیراهنی که می تواند فشار خون و کارکرد قلب را در کسانی که قلبشان خوب کار نمی کند، کنترل کند از دیگر اختراعات این دانشمند ایرانی است.

***چوپان و محیط زیست

زاد و توشه و حیات چوپان وابسته به مراتع کوه و دشت بوده و هست، چوپان برای شکر گذاری نعمت و جلوگیری از کمبود علوفه، مرتع خود را به نحوی تقسیم بندی می کند که دامش با خطر تعلیف مواجه نشود، در حراست مرتع خود از ورود دیگر احشام به صداقت تلاش می کند، دایم دست به دعاست تا مرتعش شاداب باشد، پس ارزش گوه و دشت و مرتع را خوب می شناسد و اهمیت زیستی آن را با جان و دل پذیرفته است. همانند یک صانع تمام موجودی طبیعت و نقاط ضعف و قوت آ گیاهان، وحوش، آب ها، غارها، زمان زایش و مدت عمر هر یک از هدایای طبیعت، رفتارهای زیستی حیات وحش و... حوزة خود را می شناسد. باورهایی نیز برای حفظ هر یک از آنها دارد و خطرات خریب این هدایا را گناهی نابخشودنی می پندارد. بر همین اساس است که با طی یکی دو جلسه آموزش زیست محیطی، به عنوان علاقمند ترین، سالم ترین و سریع ترین نیروی حفاظت زیست محیطی وارد عرصه می گردد. نمی خواهم به اخبار متعددی که در مورد برخورد منطقی چوپان ها با حیاط وحش حتی در زمان حمله آنها وجود داشته یا به تعداد وحوشی که بدست چوپان از دست شکارچیان یا مرگ حتمی نجات یافته اند بپردازم، ولی کفایت یک بار هم نشین و همسخن چوپان باشیم تا در عمل، تاثیر گذاری چوپان بر حفاظت محیط زیست را حس کنیم. در یکی از هم نشین ها با چوپانی چنین شنیدم که:

فرزند وطن، آیا رسم مهمان نوازی یاد نگرفته ای، تو مهمان این طبیعت و مرتع بودی ولی خانه میزبان را آلودی. شاخه ای که شکستی هدیه ای بود که من و دام هایم زیر سایه آن می آسودیم و در پاییز برگ هایش تغذیه دام هایم بود، وزباله های مواد غذایی و تغذات را که در زمین ریختی روزی از معده احشام من خارج خواهد شد و خطای امروز تو، در فردایی دیگر بنام کوشت ناسالم یا لبنیات آلوده در بسته بندی زیباتر به خودت فروخته خواهد شد. آنگاه برخواست وزباله های ریخته شده را جمع کرد و در خوچین بار اولاغ خود نهاد تا در جایی مطمئن تخلیه نماید.

چوپان یک انسان مدیر و مدبر است، دارای ارزش و توانمندی فراوان، علاقمند به محیطی که از آن ارتزاق می کند، نیروی محافظی است که خطر را با جان و دل لمس می کند، علاقمندی است که همه روزه با مورد علاقه اش دیدار می کند، سفرهایش عاشقانه است، سفیدی مویش حاصل تجربه هاست، بیایید ارزش های چوپان را بشناسیم او را یکی از تکیه گاه های مورد اعتماد بدانیم تا جنگل و دشت و مرتع و حیات وحش مان را به سمت نجات و زیبایی سوق دهیم. انتخاب روز چوپان در سطح منطقه ای ای این ارزش ها را به ظهور رسانده و اکنون زمانی است که روز چوپان را ملی و در آینده ای نزدیک جهانی کنیم. شاید نسل آینده ما را نسلی امانت دار بشناسند.

گرد آوری و تنظیم: صادق کرم زاده (پاییز ۹۴)

عضو کار گروه علمی، آموزشی گروه یاشیل میشو

نقش چوپانان پرتلاش در مدیریت مراتع:

توسط: غلامرضا هادربادی. مدیر کل دفتر آموزش، ترویج و مشارکتهای مردمی سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور

بیش از نیمی از مساحت کشور ایران را مراتع تشکیل می دهد. مرتع به عنوان یکی از بسترهای تحول اقتصادی و اجتماعی از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده زیرا منبع تولید گوشت، لبنیات، پشم و سایر فرآورده های دامی است. همچنین بخشی از گیاهان صنعتی و دارویی از این منبع خدادادی به دست می آید. آنچه به صورت تاریخ مستدل و قابل اعتماد وجود دارد، این است که هفت هزار سال پیش اجداد ما در سرزمین سرسبز ایران مشغول دامداری بوده اند و حرفه دامداری از گذشته های بسیار دور یکی از حرفه های مهم ایرانیان بوده و رمه و رمه گردانی در سرتاسر ایران رواج داشته است. حرکت اقوام کوچ رو از نواحی سردسیر به ایران، عمدتاً برای به دست آوردن چراگاه های سرسبز و خرم بوده است، هر چند از آن زمان تاکنون نظام دامداری و مرتعداری دستخوش تغییرات زیادی شده است، اما به احتمال بسیار زیاد مسأله ییلاق و قشلاق و کوچ نیز برای به دست آوردن علوفه های مناسب تابستانه و زمستانه در ایران به شدت رواج داشته است. در دامداری سنتی در مراتع، بخشی از مدیریت دام و مرتع به عهده چوپانان بی ادعا و پرتلاش می باشد در حالی که معمولاً توجهی به این موضوع مهم نمی شود و در برنامه ریزیها این امر مهم مغفول واقع می ماند. سیستم چرا از مهمترین عرصه هایی است که یک چوپان می تواند در آن تاثیرگذار باشد، بحثهایی مانند مسیر تردد دام، محل اطراق و استراحت شبانه دام، دلایل تعویض یا عدم تعویض محل اطراق شبانه و پراکنش صحیح دام در مرتع میتواند توسط چوپان مدیریت شود. اگر تعداد دام وارد شده به مرتع، مدت چرا و نوع چرا به گونه ای باشد که گیاه بتواند آنچه با چرای دام از دست داده است جبران و تداوم بقای خود را حفظ کند مشکلی پیش نخواهد آمد ولی اگر تعداد دام زیاد باشد یا مدت و نوع چرا به گونه ای باشد

که از مرتع بی رویه بهره برداری شود وضعیت نامناسبی پیش خواهد آمد. در نتیجه، دام گیاهان خوشخوراک را چرا می کند و از بین می برد و گیاهانی باقی می ماند که مورد علاقه ی دام نیستند؛ این گیاهان مجال رشد و توسعه بیشتری می یابند و در آن جامعه به صورت گیاه غالب در می آیند. هنگامی که چرای بی رویه چند سال ادامه یابد گیاهان یکساله جانشین گیاهان چندساله می شوند. در نتیجه، جامعه ی گیاهی دستخوش تغییر و تحول زیادی می شود و بازده آن از نظر کمی و کیفی پایین می آید. کم شدن پوشش گیاهی و سخت شدن خاک، موجب فرسایش بیشتر خاک خواهد شد. لذا چوپانان به عنوان قشری تأثیرگذار و کم توقع میتوانند ضمن کمک به تحقق امنیت غذایی و نیز اقتصاد مقاومتی (از طریق کاهش وابستگی به واردات گوشت)، با اعمال مدیریت صحیح چرای دام و نیز گزارش تخلفات صورت گرفته در عرصه های منابع طبیعی (تخریب و تصرف، آتش سوزی و غیره) نقش مهمی را در حفظ منابع طبیعی، این سرمایه ملی داشته باشند. برگزاری گردهمایی ملی چوپانان در شهرستان شبستر توسط گروه زیست محیطی یاشیل میشو با همکاری دستگاههای ذیربط استانی، ضمن ارج نهادن به تلاشهای چوپانان عزیز میتواند زمینه را برای بهره گیری از این پتانسیل عظیم در سراسر کشور فراهم نماید. در پایان از زحمات دست اندرکاران گروه زیست محیطی یاشیل میشو، همکاران اداره کل منابع طبیعی آذربایجان شرقی و کلیه دست اندرکاران برگزاری این گردهمایی ارزشمند تشکر می نمایم.

جناب آقای هادربادی (مدیر کل ترویج و مشارکتهای مردمی سازمان جنگلها و مراتع)